

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ ΤΟΥ ΒΕΚΚΑΡΙΟΥ.

ΣΕΛΙΔΙ 1, στίχ. 1. [Έργον τῶν ὀρθῶν νόμων εἶναι κ. τ. λ.] Διὰ τὰ ὀνομαζόμενα τινὲς συμπολίται δὲν ἀρκαῖ νὰ συγκατακοῦσι τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ νὰ πραγματεύωνται μετ' ἀλλήλων, ἀλλ' εἶναι περιπλέον χρεῖα νὰ συζῶσιν εἰρηνικῶς καὶ εὐδαιμόνοις, συμμετέχοντες κοινῶς τὰς ἀρελείας τῆς συνοικίσεως· « Ἡ πόλις οὐκ ἔστι κοινωνία τόπου . . . . »
« ἀλλ' ἡ τοῦ εὖ ζῆν κοινωνία, » (Ἀριστοτ. Πολιτικ. σελ. 83 ἐμ. ἐκδ.)
Ὅταν μέρος ἀπὸ τοὺς πολίτας ζῶσιν εἰς ἀπόλαυσιν πάντων τῶν ἀγαθῶν, αἱ δὲ λοιπὰ μέρη ἔχωσι καὶ αὐτὸν τὸν ἐπισύσιον ἄρτον, ἔταν, ὡς ἔλεγεν ὁ Κομικὸς (Ἰβνλκισιαζ. 572), ὁ μὲν ἔχη πολλοὺς ἀγρούς, ὁ δὲ, οὐδὲ τόσον γῆς μέρος, ἔσαν ἀρκαῖ εἰς τὴν ταφήν του,

« — Γεωργεῖν τὸν μὲν πολλὴν, τῇ δ' εἶναι μηδὲ ταφῆναι, »

ὅταν εὐρίσκωνται εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν πλῆθος ἐνδεῶν καὶ ἀπάρων, ἔχι δὲ ἰδίαν ἀμέλειαν, ἢ μελοχρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μελοχρίαν καὶ τυραννίαν τῶν νόμων, τότε δὲν γίνεται πλέον μία, ἀλλὰ δύο πόλεις χωρισταί, ἐπιβουλεύουσαι καὶ πολεμοῦσαι μία τὴν ἄλλην· « Μὴ μίαν, ἀλλὰ δύο ἀνάγκη εἶναι τὴν τριαύτην πόλιν· τὴν μὲν πενήτων, τὴν δὲ πλουσίων, οἰκοῦντας ἐν τῷ αὐτῷ, αἰεὶ ἐπιβουλεύοντας ἀλλήλοις. » (Πλάτων, Πολιτ. ἡ, σελ. 551.)

ΣΕΛΙΔΙ 2, στίχ. 5. Οἱ νόμοι . . . ἐλευθέρων ἀνθρώπων συνθήκαι.]
Οὗτος εἶναι ὁ ἀκριθὴς ὀρισμὸς τοῦ νόμου, σύμφωνας μὰ τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν τῶν παλαιῶν φιλοσόφων· « Νόμος ἐστὶ λόγος ὀρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηχανῶν πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. » (Ἀριστοτ. Ῥητορ. πρὸς Ἀλεξ.) Ὁ νόμος, ἔλεγον ἄλλοι, εἶναι « Πόλις συνθήκη

« κοινῇ, καὶ ἢν ἔπειτα προτίκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. » (Αἰμοσθ. Α. κατὰ Ἀριστογ. σελ. 774.) Διὰ τὸ ἴναί δικαίος ὁ νόμος (καὶ ἐδῶ λαλῶ περὶ πολιτικῶν, καὶ ἔχι θεῖων νόμων), πρέπει νὰ τεθῆ μὲ τὴν κοινὴν συγκατάθεσιν καὶ διὰ τὴν κοινὴν ὠφελείαν ἕλων τῶν πολιτῶν· εἰ δὲ μὴ, δὲν εἶναι νόμος, ἀλλὰ παράνομος προσηγορῆ δυνατοῦ πρὸς ἀδύνατον, οὐδὲ τὸνομα τῆς Πολιτείας ἀρμόζει εἰς δυστυχιῶν καὶ ταλαιπωρίων συνάθροισιν, ἔπου οἱ πολῖται, μὴ μετέχοντες ἀναλόγως καθεῖς τὰς ἐκ τοῦ νόμου ὠφελείας εὐρίσκονται εἰς παντοτινὴν στάσιν καὶ διχόνοιαν πρὸς ἀλλήλους· « Ἰούτας δὴ πού φαμέν ἡμεῖς νῦν οὗτ' εἶναι πολιτείας, « οὗτ' ὀρθοῦς νόμους, ἔσοι μὴ ξυμπάτης τῆς πόλεως ἔνεκα τοῦ κοινοῦ « ἐτέθησαν· οἱ δ' ἔνεκα τινῶν, στασιωτείας, ἀλλ' οὐ πολιτείας « τούτους φαμέν. » (Πλάτων, Νομ. δ', σελ. 715.) — Στίχ. 7, ἀπὸ αὐτομάτου καὶ προσωρινὴν ἀνάγκην, κ. τ. λ.] Διότι οἱ Νόμοι εἶναι, ἢ ἄνθρωποι ἄγριοι, μεταθικόνοντες τὴν πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν κατὰστασιν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἢ ἄνθρωποι πολιτευόμενοι μὲν, στασιάζοντες δὲ πρὸς ἀλλήλους, ἢ ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ διαφορῶν ἀπροσδοκῆτους συμφορῶν νὰ ἀλλάξωσι τὸ πολιτικὸν σύστημα, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν Ἑθνῶν. Εἰς ὅλας ταύτας τὰς περιστάσεις οἱ ἄνθρωποι δέχονται, ἔχι τοὺς ἀρίστους νόμους, ἀλλ' ἔσους κρίνουσι ἱκανοῦς νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσιν ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ καταπειθόντων κινδύνων τῆς φθορᾶς· « Οὐδεὶς ποτὲ ἀνθρώπων οὐδὲν « νομοθετεῖ, τύχει δὲ καὶ ξυμφοραὶ, παντοῦσι πίπτουσαι πανταίως, « νομοθετοῦσι τὰ πάντα ἡμῖν· ἢ γὰρ πόλεμος· τις βιασόμενος ἀνέ- « τρεψε πολιτείας, καὶ μετέβαλε νόμους, ἢ πενίας χαλεπῆς ἀπορία· « πολλὰ δὲ καὶ νόσοι ἀναγκαζοῦσι καινοτεμεῖν, λοιμῶν τε ἱμπεπτόν- « των, καὶ γρόνον ἐπὶ πολλῶν ἐνιαυτῶν πολλῶν καλλῶκις ἀκαίρια. » (Πλατ. Νομ. δ', σελ. 709.) — Στίχ. 12, τὴν μεγίστην εὐδαιμονίαν διαμοιρασμένην, κ. τ. λ.] Ἀπὸ τῶ ν ἔ μ ω, τὸ ἑποῖον σημαίνει μοιράζω, παράγεται ὁ Νόμος· διότι πρῶτον μὲν μοιράζει εἰς ὅλους τοὺς πολίτας δικαίως τὰς ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὠφελείας, ἔπειτα τοὺς ἐμποδίζει νὰ βλάπτωσιν εἰς τὸν ἄλλον, ἀναγκάζων τὸν ἀδικήσαντα νὰ πληρώσῃ τὴν ζημίαν πρὸς τὸν ἀδικηθέντα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ Δίκη καὶ τὸ Δίκαιο, παράγονται ἀπὸ τῆν λέξιν Δίχα, ὅθεν τὸ Διχάζω, ἢ ἡρουν μερίζω· « Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται Δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν, ὡσπερ « ἂν εἴτις εἴποι Δίχαιον, καὶ ὁ δικαστῆς, Διχαστής. » (Ἀριστοτελ.

« ΠΟ. Νικ. έ, κεφ. 4.) Δίκαιον, νόμιμον. καὶ ἴσον εἶναι τρεῖς λέξεις συνώνυμοι καὶ ἰσοδύναμοι (Αὐτ. Αὐτῶ. κεφ. 10.)· καὶ εἰς μὲν τὰ καθημερινὰ συναλλάγματα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους πράξεις τῶν πολιτῶν, τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατὰ τὴν κυρίως ἰσότητα λεγομένην, ἢ ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν· ὅταν ἐπακράτῃ καὶ νὰ λέγωμεν περὶ δύο διαφορομένων περὶ τινος, ὅταν συμβιβασθῶσι καὶ διαλλαχθῶσιν ἀπὸ δαιτητῆν, ὅτι ἰσῶσθαι αὐτὰν. Ὅταν δ' ὁ λόγος ᾖ περὶ τῶν ἐκ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ὠφελειῶν, καὶ τῆς κοινῆς ὅλων εὐδαιμονίας, τὸ δίκαιον θεωρεῖται κατ' ἄλλην ἰσότητα καὶ ἀναλογίαν, ἣτις ὀνομάζεται γεωμετρικὴ (Ἰδ. Σχόλ. εἰς Πλάτων. ἐκδ. Ρύγκεν. σελ. 129). Δίκαιον εἶναι νὰ μετέχωσιν ὅλοι οἱ πολῖται μέρος τῆς εὐδαιμονίας ταύτης, ἀλλ' ἂν μέρος τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἀνάλογον μὲ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς καθενὸς δυνάμεις, μὲ τὴν καθενὸς φιλοπονίαν καὶ ἐπιμέλειαν· « Τοῦ δὲ νομοθέτου τοῦ σπευδαίου ἐστὶ τὸ θεάσασθαι πόλιν καὶ γένος ἢ ἀνθρώπων, καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωνίαν, ζωῆς ἀγαθῆς πῶς μεθίξουσι, « καὶ τῆς ἐνδεχομένης αὐτοῖς εὐδαιμονίας » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. ζ, § 2, σελ. 208.) Ὅταν μέρος τῶν πολιτῶν εὐδαιμονῆ, οἱ δὲ λοιποὶ αὐτῶν κοπιῶντες δύνανται νὰ λάβωσι τὴν δικαίαν ἀμοιβὴν τῶν ἰδίων κόπων, εἰς τριετήν πολιτείαν δικαιοσύνη πλέον ὅσον ἔμεινε· καὶ χωρὶς δικαιοσύνης ἀδύνατον νὰ φυλάξωσιν οἱ πολῖται τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐμόνοιαν, « Οὐ μὲν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἐν τι ἡμῶν « ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅπως ἐτιμάλιστα ὅλη ἢ « πόλις· ἐνήθημεν γὰρ ἐν τῇ τριετῇ μάλιστα ἂν εὐρεῖν δικαιοσύνην, « καὶ αὐτὴ ἐν τῇ κάκιστα οἰκουμένη ἀδικίαν. » (Πλάτων, Πολιτ. δ', « Σελ. 420.)

ΣΕΛΙΔΙ 3, στ. 26, Ὁ ἀείμνηστος Πρόεδρος Μοντεσκιώς.] Οὗτος εἶναι ὁ περίφημος Γάλλος, ὀνομαζόμενος Président de Montesquieu, διότι ἦτο πρόεδρος τῆς ἐν Βουρδιγαίῃ Συγκλήτου, ἡγουν τοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν Γάλλων πολιτεύμα ὀνομαζομένου Παρλαμέντου. Τὸ βιβλίον τοῦ Μοντεσκιῶ, τὸ ὀπίον αἰνίσσεται ὁ Βενκαρίας, εἶναι τὸ σοφὸν σύγγραμμα, ἐπιγραφόμενον Πνεῦμα τῶν Νόμων (Esprit des Loix). Αὐτὸ μεταξὺ πολλῶν φιλοσοφικῶν ἀληθειῶν περιέχει καὶ ὅχι δλίγα σφάλματα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀτέλειαν ἀκόμη τότε τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, καὶ ἄλλα διὰ τὰς προλήψεις τοῦ συγγραφέως. Πρόσθετε καὶ ὅσα ὁ συγγραφεὺς ἐγνώριζε μὲν καλὰ, ἠναγκάστη δὲ νὰ σιωπήσῃ, διὰ

τὴν ἐκείνου τοῦ καιροῦ πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Γαλλίας, Μοναρχίαν ἀπόλυτον, ἥτις δὲν ἐσυγχώρει τὴν φανέρωσιν πάσης ἀληθείας χωρὶς ἐξαίρεσιν. Ὅθεν, ἔστις ἐπιθυμεῖ σήμερον νὰ ἀναγνώσῃ ὠφελίμως τὸ Πνεύμα τῶν νόμων, μὴν ἀμελήσῃ νὰ συναναγνώσῃ τὰς περὶ αὐτοῦ κρίσεις πολλῶν μεταγενεστέρων φιλοσόφων, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ **DEUTYRE DE TILLY, Comment. sur l'espr. des lois de Montesquieu, Paris 1819.**

ΣΕΛΙΔΙ 6, στ. 14, εἰς τὰς μυθιστορίας.] Μυθιστορίαν ὀνομάζω ἐκεῖνο τῶν συγγραμμάτων τὸ εἶδος, τὸ ὁποῖον οἱ Γάλλοι ὀνομάζουσι roman, καὶ οἱ Ἰταλοὶ romanzo. Τεταῦται μυθιστορίαὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων, τὰ Λίθιοπικὰ τοῦ Ἰλιόδωρου, τὰ Ποιμενικὰ τοῦ Λόγγου, καὶ ἄλλαι τινὲς ἑλίγαι· εἰς δὲ τὰς νεωτέρας τῆς Εὐρώπης γλώσσας αἱ μυθιστορίαὶ εἶναι σχεδὸν ἀναρίθμητοι. — Σημ. (1). Τοῦ Μορελλέτου ἡ σημείωσις, ἂν καὶ καλὴ, δὲν μᾶς διδάσκει τίποτε νέον. Πολὺ ἀρχήτερον τοῦ Βεκκαρίου ἔκαμε τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ὁ Πλάτων, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐκατηγόρησε τὸν Πλάτωνα, ὡς συκοφάντην τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διότι κἀνεὶς, πλὴν τῶν ὑπεκριτῶν, δὲν τολμᾷ νὰ ἀρνηθῇ τοῦτο τῆς ψυχῆς τοῦ καθενὸς τὸ πλεονεκτικὸν ἐπιθύμημα, νὰ γίνωνται ἔλα κατὰ τὴν ἕρεξίν του. Καὶ ἡ τοιαύτη ἕρεξις εἶναι ἀκίνδυνος, ἂν ὁ ἕρεγόμενος κυβερνᾶται ἀπὸ νόμους δικαίους· ἀπ' αὐτοῦ ἀναγκάζεται πρῶτον νὰ τὴν χαλινώσῃ, καὶ τέλος ἀποκτῇ τὴν ἕξιν νὰ τὴν μετριάξῃ καὶ ἐκουσίως χωρὶς χαλινόν. « Πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ κοινὸν ἐπιθύμημα ἐν τι, τὸ κατὰ τὴν τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐπίταξιν τὰ γινόμενα γίνεσθαι . . . Οὐκοῦν, ἐπεὶπερ βουλόμεθα πάντες τὸ τοιοῦτον αἰεὶ παιδῆς τε ἕντες καὶ ἄνδρες καὶ πρεσβύται, τοῦτ' αὐτὸ καὶ εὐχόμεθα ἀναγκάτως διὰ τέλος . . . ἀλλ' εὐ τοῦτο εὐκταῖον (ἢ εὐκτέον) αὐδὲ ἐπεικτέον, ἐπεσθαι πάντα τῇ ἑαυτοῦ βουλήσει· τὴν βούλησιν δὲ μᾶλλον τῇ ἑαυτοῦ φρονήσει. Τοῦτο δὲ καὶ πόλιιν καὶ ἕνα ἡμῶν ἕκαστον καὶ εὐχεσθαι δεῖν καὶ σπεύδειν, ὅπως αὖν ἕξει. Καὶ δὴ καὶ πολιτικὸν γε ἄνδρα καὶ νομοθέτην ὡς αἰεὶ δεῖ πρὸς τοῦτο βλέποντα τιθέναι τὰς τάξεις τῶν νόμων. » Πλάτ. Νομ. γ', σελ. 687.

ΣΕΛΙΔΙ 7, στιχ. 6, ἡ ἄγονος καὶ ἀκαλλιέργητος φύσις, διὰ νὰ πληρώσῃ, κ. τ. λ.] Ἐὰ αὐτὰ ἐδάξαζαν καὶ οἱ παλαιοὶ φιλόσοφοι περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ γένεσεως τῶν πολιτικῶν κοινωνιῶν, ὅθεν ἐπαυπλοῦσά' εἰς

τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, τὸσόν ὀλιγώστευεν ἢ ἀνεγκαιία πρὸς ζωὴν καθεὸς τροφή, τὴν ὁποίαν ἐλάμβαναν ἀπ' ἑσᾶ ἔφερεν αὐτομάτως ἢ γῆ, μὴν ἐξεύροντες ἀκόμη νὰ πολυπλασιάζωσι διὰ τῆς γεωργίας τοὺς καρπούς τῆς. Ὅθεν ὁ ἰσχυρὸς ἤρπαζεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀδυνατοῦ τὴν τροφήν, καὶ οὕτως ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπεν ἢ νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης, ἢ δὲν εὕρισκον ἀδυνατώτερόν του ἄλλον, ἢ νὰ φονευθῇ, ἢ ἀντίστεκεν εἰς τὸν ἰσχυρόν. « Ἐπεὶ οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, οἷς δὴ οὐ παρῆν ἀφθονος τροφή, ἄρτι φαινομένης, ἀθρόον ἐπ' αὐτὴν ἰόντες βίαν ἤρπαζον καὶ ἀφῆρουντο τοὺς ἔργους καὶ μετὰ τῆς ἀκοσμίας ἐγένοντο καὶ φέροι . . . Ὡς δὲ παρεγένετο αὐτοῖς πολλὴ ἐκ τῆς Δημήτρος, διένειμον ἕκαστος ἴσον, καὶ οὕτως εἰς κόσμον ἦλθε ταῖς ἀνθρώποις τὰ δόξα διὰ ἄρτου τε ἐπίνοια, πέρματός τε εἰς ἴσον διαμεμοιραμένου. » (Ἀθην. σελ. 13.) Ἡ πρώτη χρεία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ τροφή, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτῆς κρέμεται ἡ ζωὴ του· ὅθεν οἷδὲ πρέπει νὰ φαίνεται παράδοξον, ἂν τὴν ἀρπάξῃ μὲ βίαν, ἢ τὴν λαμβάνῃ μὲ δολὸν ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

« . . . . . ταῖς ἄρτις ἔσας
 « Ἰσταῖσι παγίδας οἱ ταλαίπωροι βροτοί. »

(Αὐτ. σελ. 109.) Νὰ πύσωσι λοιπὸν τὴν βίαν καὶ τὸν καθημερινὸν τοῦτον πόνον, ἔστις ἐξ ἀνάγκης ἐμπόδιζε τὸν πολυπλασιασμόν τοῦ ἀνθρώπου γένους, δύο μόνον μέσα ἦσαν ἰκανά, ἡ γεωργία καὶ οἱ νόμοι. Ἡ γεωργία μόνη δὲν ἤρκει· ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ δώσῃ σίτον εἰς τὸν φιλόπονον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ τοῦ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τῆς ἀρπακτικῆς ἐκείνου χειρὸς, ὅστις ἢ δὲν εἶχεν ἀγρὸν, ἢ καὶ ἂν εἶχεν, ἐκρίνευ ὀφελιμώτερον νὰ τρέφεται ἀκόπως ἀπὸ τοὺς κόπους τῶν ἄλλων. Ἐσκόπως οἱ νόμοι ἤθελαν εἶσθαι μάταιοι χωρὶς τῆς γεωργίας, διότι δὲν παύεται εἰς νόμους, ἔστις πείνα. Διὰ τοῦτο οἱ πρῶτοι εὐρέται τῆς γεωργίας ἐχρημάτισαν εὐρέται καὶ τῶν νόμων, καὶ ἐνομίσθησαν θεοὶ σωτῆρες τῶν ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο ἡ Δημήτηρ, ἣτις καὶ Σιτὼ ἐνομίσθη, ἔλαβε τὸ ἐπίσημον τῆς Θεσμφοροῦ, διότι μὲ τὴν γεωργίαν ὁμοῦ ἔφερεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς θεσμούς καὶ νόμους, καὶ τοὺς ἐδίδαξα τὸν τρόπον νὰ ζῶσιν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν. Ὁ Τριπτόλεμος, διδασθεὶς παρ' αὐτῆς τὴν γεωργίαν, τὴν ἔδωκεν εἰς πρῶτους τοὺς Ἀθηναίους, ἔπειτα περιῆλθε τὴν οἰκουμένην (λέγει ὁ μῦθος), διὰ νὰ διδάξῃ καὶ

ταύς λοιπούς ανθρώπους τὴν σποράν καὶ χρῆσιν τοῦ σίτου. Ἀπὸ ταύ-
 ταν τὴν δικαίαν διανομὴν καὶ μείρασιν τῆς τροφῆς ἔλαβαν τὸ νόμα
 καὶ οἱ Νόμοι. (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 176.). Νόμος καὶ σῖτος εἶναι τὰ
 πρῶτα θεμέλια, οἱ πρῶτοι δεσμοὶ τῆς ἐνώσεως τῶν ἀνθρώπων· καὶ
 οὐδεμία πολιτικὴ κοινωνία δύναται χωρὶς αὐτὰ νὰ συσταθῇ, ἢ, ὅταν
 τῆς λείψῃ ἐν ἀπ' αὐτὰ, νὰ διαμείνῃ πολὺν καιρὸν· διὰ τοῦτο, ὅτε οἱ
 Ἀθηναῖοι, καταφρονήσαντες τοὺς νόμους, ἔτρεχαν εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς
 ἐλευθερίας των, ἔλεγον ἀστεῖως περὶ αὐτῶν ὁ Ἀριστοτέλης, ὅτι αὐτοὶ
 ἐχρημάτισαν εὐρέτα σίτου καὶ νόμων, ἀλλὰ τὸν μὲν σῖτον ἐμεταχειρί-
 ζοντο ἀκόμη, καταφρόνησαν δὲ τοὺς νόμους· « Τοὺς Ἀθηναίους ἔφασκεν
 « εὐρηκέναι πυροὺς καὶ νόμους· ἀλλὰ πυροῖς μὲν χρῆσθαι, νόμοις δὲ
 « μὴ. » (Διογ. Λαέρτ. ε', 17.) — Στιχ. 11, ἡ κατάστασις τοῦ παλέ-
 μου ἐπέρασεν, ἀπὸ τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους εἰς ὁλόκληρα ἔθνη.]
 Πᾶσαν ἀφ' οὗ ἐνωθῶσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς διαφόρους πολιτικὰς κοινωνίας,
 ὁ πόλεμος γίνεται πλέον πόλεμος ἔθνους, πρὸς ἔθνος, καὶ ὄχι ἀνθρώπου
 πρὸς ἄνθρωπον, ὡς ἐγένετο, ὅτε ἦσαν χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ συγ-
 γραφεὺς μεταχειρίζεται τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνων, ὅσοι νομίζουν, ὅτι ἦτο
 καιρὸς, ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἦσαν παντάπασι χωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων, καὶ
 πλανώμενοι ἐδῶ κ' ἐκεῖ, καθὼς τὰ ἄλογα ζῶα, ἔπου ἕκαστος εὕρισκε
 τροφὴν, ἢ τόπον ἐπιτήδειον κατοικίας. Ἡ Μιωσαϊκὴ ἱστορία τῆς κοσμο-
 γονίας μᾶς διδάσκει ἐξεναντίας, ὅτι εἰς τριαύτην κατάστασιν οἱ ἄν-
 ὄθρωποι ποτὲ δὲν εὐρέθησαν· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πιθανώτερον ἔτι καὶ
 εἰς ἐκείνους, ὅσοι χωρὶς προλήψεως ἐξετάζουν τὰ πράγματα. Ἄν καὶ ὁ
 ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἄνθρωπος δια-
 φέρῃ ἀσυγκρίτως ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸν ζήσαντα εἰς τὸν καιρὸν τῆς
 ἀνεπιστημοσύνης καὶ ἀτεχνίας, δὲν ἠίλαξεν ἕμως ἡ φύσις του· ἀλλὰ
 καθὼς τὴν σήμερον αἰσθάνεται, ἐπιθυμεῖ, κλίνει· φυσικὰ εἰς τὴν γαμι-
 κὴν κοινωνίαν, τρέφει, ἀγαπᾷ καὶ περιποιεῖται τοὺς καρπούς τῆς κοινω-
 νίας ταύτης, καὶ αὐτὸς ὁ τρισάρετος καὶ ἀγροικότατος ἄνθρωπος,
 οὕτω βέβαια καὶ ἄλλοτε τὰς αὐτὰς αἰσθήσεις, ἐπιθυμίας, χρείας, καὶ
 τὰς αὐτὰς κλίσεις καὶ διαθέσεις τῆς ψυχῆς εἶχεν. Εἰς κλινὴν ἀπὸ τὰ
 ἕως τῶρα γνωρισμένη ἄγρια ἔθνη δὲν εὐρίσκειται παράδειγμα μοναδι-
 κῆς ζωῆς· εἶναι μερισμένα εἰς πολλὰς μικρὰς κόμας, ἢ ζῶσι τοῦλάχισ-
 στον κατὰ συγγενείας καὶ οἴκους χωριστοὺς ἀπ' ἀλλήλων. Πιθανώτατον,
 ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρώτην ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἐγνώρισαν τὴν πατρικὴν.

αὐτὴ ὁμῶς δὲν ἦτον ἀκόμη ἀρχὴ πολιτικῆ, ἐνόσω δηλοδὴ τὰ τέκνα ἦσαν εἰς ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ὅτε εἶχαν ἀκόμη χρεῖαν τῆς πατρικῆς ἐπιμελείας καὶ προστασίας· ἀλλ' ὅτε ἔφθαναν εἰς κατάστασιν νὰ προμηθεύωνται τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, ὁ πατὴρ ἐγένετο τρόπον τινὰ μόναρχος ἢ βασιλεὺς, διότι τῶν τέκνων οἱ γάμοι, διὰ τὴν ὀλιγοπληθίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, γινόμενοι εἰς αὐτὴν τὴν οἰκίαν μεταξὺ ἀδελφῶν, ἐπολυπλασίαζαν τὰ ἐγγονα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πλέον ἢ ἐξουσία τοῦ γηραλκίου πρωτοπλάττου ἤθελε καταφρνηθῆν, ἂν δὲν ἐδορυφορεῖτο μοναρχικῶς ἀπὸ τοῦς πλησιεστέρους συγγενεῖς. Ἀλλ' οὗτος τέλος πάντων ἀπέθνησκεν, ἢ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου, ἠναγκάζετο διὰ τὸν πληθυσμὸν νὰ διαιρέσῃ τὴν οἰκογένειαν εἰς τόσας μικρὰς ἀποικίας, ἢ δευτέρας μοναρχίας, ὅσαι ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀδελφοί, καὶ οὗτοι πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἰς ἄλλας. Ἐκ τούτου ἀναγκαιῶς ἐξησθάνει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὁ πρῶτος ἐκεῖνος δεσμὸς τῆς οἰκογενείας μεταξὺ τόσων οἰκῶν, ἕως οὔ διαλυθεῖς ὁλότελα ἀπὸ τῆς διχνοῖας ἔφερε, τέλος, τοῦς πολέμους οἴκου πρὸς οἶκον, καὶ οἰκογενείας πρὸς οἰκογένειαν. Ὅθεν ἐξανάγκης ἔπρεπε νὰ ἐπινοήσῃαι νέους δεσμοὺς καὶ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὰς πρῶτας κυρίως λεγομένας πολιτικὰς κοινωνίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς βᾶσιν καὶ θεμέλιον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, τὴν γαμικὴν κοινωνίαν, ἢ τὸν οἶκον ἢ τὴν συγγένειαν.

« Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν, οἶκος « ἔστιν . . . . . ἢ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἐνε-
 « κεν μὴ ἐφημέρου, κώμη. Μάλιστα δὲ κατὰ φύσιν εἶκεν ἢ κώμη
 « ἀποικία οἰκίας εἶναι· οὗς καλοῦσιν τινες ἀμογάλακτας, παιδᾶς τε καὶ
 « παιδῶν παιδᾶς. Διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν
 « ἔτι τὰ ἔθνη· ἐκ βασιλευσμένων γὰρ συνῆλθον· πᾶσα γὰρ οἰκία βασι-
 « λεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου· ὥστε καὶ αἱ ἀποικίαι διὰ τὴν συγγέ-
 « νειαν. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 4—5.) Ὁ Βεγκαρίας μεταχειρίζεται τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν ὄχι δι' ἄλλο, πλὴν ὅτι καὶ ἀπ' ἐκείνην, ὡς ἀπὸ ταύτην, ἐξηγεῖνται ἐπίσης τὰ φαινόμενα τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Εἰς ὁποιαδήποτε κατάστασιν ὑποθέσῃς τοῦς ἀνθρώπους, φανερόν, ὅτι αὐτοὶ πιστὲ δὲν ἤθελσαν συγκατανεύσειν νὰ συγκατοικῶσι μετ' ἀλλήλων, πλὴν μὲ συνθήκας ὡμολογημένας ἅπ' ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας. Ἄν ὑπετάχθησαν χωρὶς συνθήκας, εἰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, τοῦτο συνέδη, διότι, πανουργότερος τῶν ἄλλων, ἐφήκε νὰ τοῦς ἀπατήσῃ ὁ εἰς οὗτος ἄνθρωπος,

καὶ νὰ περιφραχθῆ ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν, ὥστε νὰ μὴν ἔχωσι πλέον πῶς νὰ φύγωσι τὴν εἰς αὐτὸν ὑποταγήν· καὶ ἔχι, ὡς ἐνόμισεν ὁ Ἀγγλος Ὀββος (Hobbes), διὰτι ἀπαρνηθέντες ἐκουσίως τὴν ἰδίαν του καθεὶς ἐλευθερίαν, διὰ τὰ ἐξ αὐτῆς κακὰ, ἐπαραιδόθησαν εἰς ἓνα μόνον νὰ τοὺς κυβερνᾷ αὐτογνωμόνως. Κατὰ τοῦτο τοῦ Ὀββὸς τὸ πολιτικὸν συνάλλαγμα (ἂν πρέπη νὰ ἐνομασθῆ συνάλλαγμα ὅ,τι ὑποχρεώνει τὸ ἓν μόνον μέρος, καὶ ἀφίνει ἀπόλυτον τὸ ἄλλο), δικαιολογοῦνται ὅλοι οἱ τύραννοι, καὶ καταδικάζονται ὡς ἀποστάται, ὅσοι, μὴν ὑποφέροντες τὴν τυραννίαν, πολεμοῦν τοὺς τυράννους. Ὁ Λώκκιος ἐπενόησεν ἄλλο, ἂν ἔχι ἀληθέστερον, δικαιότερον ὁμῶς μέχρι τινὸς συνάλλαγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑποχρεοῦνται ἀμοιβαίως τὸ ἔθνος ὅλον ἐξ ἑνὸς μέρους, καὶ ὁ ἡγεμὸν ἀπὸ τᾶλλο· οὗτος νὰ κυβερνᾷ κατὰ νόμους πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον· τὸ ἔθνος, νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸν, ἐνόσω μένει πιστὸς εἰς τὰς συνθήκας, διὰ τὰς ὅπαις ἔλαβε τὸ διάδημα. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸ συνάλλαγμα, ἂν ἔλαβε ποτὲ χώραν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὑποθέτει καὶ τὰ δύο μέρη ἐπίσης ἐλεύθερα, ὡς ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰς ὅλας τὰς ἀμοιβαίας συνθήκας. Ἐν ὁ μόνναρχος ἔχη τὴν ἐλευθερίαν νὰ δεχθῆ ἢ ἔχι τὸ διάδημα κατὰ τὰς προβαλλομένας συνθήκας, οἱ πρεβόλλοντες δὲν ὑποθέτουν ποτὲ σύστημα ὁλόκληρον ἔθνους ὁμόγνωμον καὶ ἐλεύθερον νὰ τὰς ἀπαιτήσῃ τὴν ἀρχὴν, ἔπειτα νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ τὰς φυλάσσῃ. Εἰς μὲν τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ μονάρχου, ἀρκοῦν πολλάκις οἱ ἀνευφημίαι (acclamations) μέρους τινὸς ἐξ αὐτῶν νὰ συνεπισύρωσι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς λοιπούς· μετὰ δὲ τὴν ἀναγόρευσιν, ἀρκοῦν ὀλίγα στρατιῶται νὰ φυλάξωσι τὸν παραβάτην τῶν συνθηκῶν μόνναρχον. Τρίτον ἄλλο συνάλλαγμα ἐπενεῖθη ἀπὸ τὸν Ρουσσὸν: κατ' αὐτὸν συνδέονται ὅλοι μὲ ὅλα, καὶ ὑποχρεοῦνται ὅλα πρὸς ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους. Ἰοιοῦτον ὁμῶς συνάλλαγμα, εὔτα καταρχὰς πιθανὸν ὅτι ἐσυμφωνήθη ποτὲ, οὔτ' εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων δυνατὸν νὰ συμφωνηθῆ χωρὶς μεγάλης ταραχῆς καὶ δυστυχίας (Ἴδε Βικντιλι. Traité de législation civil. et pénal. tom. I, pag. 116-12 et 131.). Ἰήμενος λοιπὸν τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα (Gouvernement représentatif) μόνον μίαν νὰ παραστήσῃ ἀληθῆς συνάλλαγμα πολιτικὸν, ἐπειδὴ ὑποθέτει συνθήκην τῶν πολιτῶν ὅλων πρὸς ὅλους, ἔχι ὁμῶς αὐτοπροσώπων, ἀλλὰ δι' ἀντιπροσώπων (Représentans) ἐκλεγμένων ἀπὸ τὸ ἔθνος, καὶ συγκροτούμενων τὴν ἐννομαζομένην Νομοθετικὴν ἐξουσίαν (Pou-

veir législatif) τοῦ ἔθνους. Τὸ ἔθνος ἐκλέγει ἀκόμη καὶ τὴν Νομο-
 τελεστικὴν ἐξουσίαν (Pouvoir exécutif), ὡς συμβαίνει μετὰ
 τὰς καταστροφὰς τῆς τυραννίδος, ἢ τῆς περιορίζει τὴν ἐξουσίαν, ἂν τὸ
 ἔθνος ἔχη βασιλεία, ἢ ἄλλως πως ὀνομαζόμενον ἡγεμόνα, ὡς συνέβη εἰς
 τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Αὐστρινίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ τέταρτον
 εἶδος τοῦ συναλλάγματος, ὅσα ἔθνη δὲν τὸ ἐσυμφώνησαν ἀκόμη, πρέπει
 νὰ τὸ ἐλπίζωσιν ἡσυχῶς ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς φιλοσοφίας, μόνης ἰκα-
 νῆς, καὶ νὰ τὸ συστήσῃ χωρὶς ταραχῆν, καὶ νὰ φυλάξῃ χωρὶς κίνδυ-
 νον διαλύσεως. Κανὼν γενικῆς: διὰ νὰ ἦναι τὰ ἔθνη ἐλεύθερα, πρέπει
 νὰ ἔχωσιν ἀντιπροσώπους βουλευτὰς καὶ νομοθέτας ἀνεξαρτήτους, καὶ
 ἄρχοντας ἓνα ἢ ὀλίγους τινὰς ἀνεξαρτήτους, παραστένοντας τὴν Νομο-
 τελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ προσέτι τρίτον ἀνεξάρτητον ἐξουσίαν τὴν
 Δικαστικὴν (Pouvoir judiciaire). Διὰ νὰ συνέχῃ τὰς τρεῖς ταύτας
 δυνάμεις, καθεμίαν εἰς τὰ ὅριά της, ἐπανεστήθη τετάρτη ἄλλη, ἣτις ὠνο-
 μάσθη εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Ναπολέοντος γερουσία διατηρητικὴ
 (Sénat conservateur), ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ναπολέων δὲν ἀφῆκεν,
 ὡς οὐδ' εἰς τὰς ἄλλας πολιτικὰς ἐξουσίας, πλὴν ψιλὸν τὸνομα. Προσφύ-
 στερον ἦθελ' ὀνομασθῆν Γερουσία, ἢ Ἐξουσία νομοφυλακικὴ,
 ὡς ὠνόμαζαν οἱ Ἀθηναῖοι Νομοφύλακας τοὺς ἐπαγρυπνοῦντας εἰς τὴν
 φυλακὴν τῶν νόμων. « Οὗτοι τὰς ἀρχὰς ἐπηνάγκαζον τοῖς νόμοις
 χρῆσθαι. » (Πολυδεύκ. σελ. 255.) Ἴδε περὶ τούτων τὸν Desruy-
 s, Comment. sur l'Espr. des lois de Montesqu. pag. 199-211.
 — Στίχ. 13, ἄνθρωποι ἐλεύθεροι . . . . ἐνώθησαν εἰς μίαν πολιτικὴν
 κοινωνίαν.] Ἡ πόλις, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. σελ. 77 - 78,
 218), εἶναι κοινωνία ἀνθρώπων ὁμοίων καὶ ἐλευθέρων, οἱ ὁποῖοι ἐνώθη-
 σαν μὲ σκοπὸν νὰ ζῶσι μετ' ἀλλήλων, ἔσον δυνατόν εὐδαιμόνως. Ἀλλὰ
 πᾶς ἓνας καταλαμβάνει, ὅτι, διὰ νὰ διαμείνῃ ἡ τριαύτη ἐνωσις καὶ
 κοινωνία, ἦτο χρεῖα συνθηκῶν πρὸς ἀλλήλους. καὶ τοῦτο ἐγέννησε τοὺς
 νόμους, οἱ ὁποῖοι, καθὼς εἶπεν ἄλλος εὐφυέστατα, ἄλλο δὲν εἶναι πλὴν
 ἐγγύτης, τὴν ὁποίαν δίδουν εἰς πρὸς τὸν ἄλλον οἱ πολῖται νὰ μὴν
 ἀδικῇ κανεὶς κανένα. « Καὶ ὁ νόμος συνθήκη, καὶ καθάπερ ἔφη Λυκό-
 φρων ὁ σοφιστής, ἐγγυητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων. » (Αὐτ. Αὐτόθ.
 σελ. 82.) — Στίχ. 15, μὴν ὑποφέροιντες πλέον νὰ ζῶσιν, κ. τ. λ.]
 Ὁ ἀγριὸς ἄνθρωπος εἶπε μόνον, εἴτα μικρὰς οἰκογενείας οἰκοδεσπότην
 τὸν ὑποθέτει (Ἴδ. σελ. 180-181), ἐνόσῃ εὐρίσκειται εἰς τῆς φύσεως τὴν

κατάστασιν, εἶναι πάντοτε εἰς πόλεμον καὶ μάχην μὲ τοὺς ὁμοίους του. Ἀναγκαζόμενες νὰ ζητῆ ἀπὸ τὰ αὐτόματα τῆς φύσεως προϊόντα τὴν τροφήν, τὴν ὁποίαν, διὰ τὴν φυσικὴν του ἀμαθίαν καὶ ὀκνηρίαν, ἀλλέως νὰ προμηθεύσῃ εἰς αὐτὸν ἢ εἰς τὰ τέχνηα του δὲν δύναται, ἡσυχάζει ἐνόσω τὴν εὐρίσκει μὲ εὐκολίαν· ἀλλ' εὐθὺς ὅταν ἀπαντήσῃ ἐμπόδια (καὶ τὰ ἐμπόδια ταῦτα εἶναι συχνὰ), τὴν ἀρπάζει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἀσθενεστέρου μὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνην βίαν, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται κατ' ἀλλήλων τὰ ἄλογα ζῶα, ὅταν ἔχωσι χρείαν τροφῆς

« Ἄμκ γὰρ φύσει τοιοῦτος [ὁ ἄρκος] καὶ πολέμου ἐπιθυμητής, ἄτεπερ « ἄζυξ, ὡσπερ ἐν πετεινοῖς. » (Ἀριστοτελ. Πολιτικ. σελ. 5.) Τὸ αὐτὸ νοεῖται καὶ δι' ἕλας τὰς ἄλλας τοῦ φυσικῆς χρείας. Ἀρπάζει τὴν γυναῖκα τοῦ ἀσθενεστέρου, ὅταν ἄλλην δὲν εὐρίσκη, τὸν ἐκδύνει ἀπὸ τὸ δερμάτινόν του φόρεμα, ἔταν ἦναι γυμνός, καὶ τὸν διώκει ἀπὸ τὴν καλύβην του, ἔταν ποῦ νὰ κατοικήσῃ δὲν ἔχη, καθὼς τὸ ἰσχυρότερον ὄρνεον κυριεύει δυναστικῶς τοῦ ἀσθενεστέρου τὴν φωλεάν. Καὶ τοῦτο συμβαίνει ὄχι μόνον μεταξύ τῶν ἀγρίων ἀνθρώπων, ἀλλὰ, τὸ χειρότερον, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ὅσας δὲν εἶναι συγκροτημέναι μὲ συνθήκας καὶ νόμους τοιοῦτους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους νὰ ὠφελῶνται ὅλοι κοινῶς οἱ πολῖται, καθεὶς ἀναλόγως μὲ τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Τότε οἱ ἀδικούμενοι ἐπιστρέφουν τρόπον τινὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν φυσικὴν κατάστασιν, καὶ γίνονται τόσον φοβερώτεροι καὶ παρ' αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους ἀνθρώπους, καθόσον ἀναστρέφονται εἰς τὸ μέσον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ ἔχι εἰς τὰ δάση, ὅθεν εὐκολώτερον δύναται τις νὰ τοὺς φύγῃ. Εἰς ἕποιαν πόλιν (ἔλεγεν ὁ Σωκράτης) βλέπης πτωχοὺς, ἐκεῖ βέβαια πρόσμενε νὰ εὕρῃς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους πολλοὺς. « Δῆλον ἄρα ἐν πόλει οὐδ' ἂν ἴδῃς πτωχοὺς, ὅτι εἰπέ που ἐν « τούτῳ τῇ τόπῳ ἀπεκεκρυμμένοι κλέπται τε καὶ βιβλαντιστοὶ καὶ « ἱερόσυλοι, καὶ πάντων τῶν τοιούτων κακῶν δημιουργοί. . . . . ἰ ἄρ' « οὐδ' οὐδ' ἀπαιδευσίαν καὶ κακὴν τροφήν, καὶ κατάστασιν τῆς πολι- « τείας φήσομεν τοὺς τοιοῦτους αὐτόθι ἐγγίνεσθαι; » (Πλάτων. Πολιτ. ἡ, σελ. 55α.) Καὶ οὗτος μὲν εἶναι ὁ καθημέραν ἀφανὴς καὶ λαθραῖος πόλεμος, τὸν ὁποῖον κἀμνον οἱ διὰ τὴν μοχθηρίαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας ὄντες πτωχοί, ἐνωσῶ νὰ εὐρεθῶσι δημιουργοί, πτωχοὶ ὡς αὐτοί, ἀλλὰ πανουργότεροι καὶ ἄρκετὰ δύναται νὰ διεγείρῃσι στάσεις, νεωτερισμοὺς, καὶ τέλος φανερὸν πόλεμον κατὰ τῆς πολιτείας. « Πικρῶ-

« λον τὸ πολλοὺς ἐκ πλουσίων ἔγινεσθαι πάνητας· ἔργον γὰρ μὴ νεωτεροποιοὺς εἶναι τοὺς τοιοῦτους . . . . . ἔταν γὰρ ἀτιμοὶ πολλοὶ καὶ πένητες ὑπάρχωσι, πολεμίων ἀναγκαῖον εἶναι πλῆρη τὴν πόλιν ταύτην. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 43 καὶ 86.)

ΣΕΛΙΔΙ 8, στίχ. 8, Ὁ ἡγεμόν εἶναι ὁ νόμιμος φύλαξ κ. τ. λ.] Διόλου τούτου τοῦ συγγραμματος, ἔταν ὁ Βεγκκαρίας ὀνομάζη ἡγεμόνα νοεῖ βασιλέα· καὶ τοῦτο ἦτον ἀληθές, ἔτε αἱ πολιτεῖαι τῆς Εὐρώπης ὅλης, πλην τῆς Ἀγγλίας, ἦσαν βασιλείαι ἀπόλυτοι, ἢ ὡς τὰς ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. σελ. 101), Παμβασιλείαι. Σήμερον ἔμως ὅσαι ἀπ' αὐτὰς μετεμορφώθησαν εἰς βασιλείας πολιτικάς, ἢ ὡς τὰς ὀνομάζουν, Μοναρχίας συνταγματικάς (Monarchies constitutionnelles), ἡγεμόνα γνωρίζουν δύο μέρη, ἀνεξάρτητα· ἐν ἀπὸ τᾶλλο, τὸ Νομοθετικὸν καὶ τὸ Νομοτελεστικόν.

ΣΕΛΙΔΙ 9, Σημειώσ. στίχ. 4, Δικαιοσύνην ὀνομάζω . . . . ἀκοινωνήσιας κατάστασιν.] Ταύτην τὴν δικαιοσύνην ὀνόμαζεν ὁ Ἐπίκουρος τῆς φύσεως δίκαιον, ὅχι διότι ἔχει χώραν μετὰξὺ ἀγρίων καὶ ἀπολιτεῦτων ἀνθρώπων, ἀλλὰ διότι ὁ ἄνθρωπος, μόνος φυσικᾶ κλίνων πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἐπειδὴ εἰς μόνην αὐτὴν δύναται νὰ εὕρῃ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, εἶναι καὶ μόνος δεκτικὸς τῆς τοιοῦτης δικαιοσύνης, ἢ ὅποια καθὼς τὸν ἐμποδίζει νὰ βλάπτῃ ἄλλους, οὕτω καὶ τὸν ὑπερασπίζει ἀπὸ τὰς παρὰ τῶν ἄλλων ἀδικίας καὶ βλαβας· « Τοῦ τῆς φύσεως δίκαιον ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἄλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι. Ὅσα τῶν ζώων μὴ ἠδύνατο συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα, μηδὲ βλάπτεσθαι, πρὸς ταῦτα οὐθέν ἐστιν οὔτε δίκαιον, οὔτε ἀδικον· ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν, ὅσα μὴ ἠδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνθήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι, οὐκ ἦν (ἴσ. τούτοις οὐκ ἦν) τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστρεφαῖς. » (Διογ. Λαερτ. 1, § 150.) Κατὰ τοὺς φίλους τῆς τυραννίας, ἢ τῆς ἀναρχίας, τὸ δίκαιον τῆς φύσεως σημαίνει, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, τὴν βίαν τοῦ δυνατοῦ κατὰ τοῦ ἀδυνατοῦ. Ἐύρηκας δύναν, μέσα καὶ τρόπους ἀρμεδίους νὰ καταπατήσῃ τοὺς νόμους καὶ νὰ χρηματίσῃς τύραννος τῶν ὀμείων σου; δίκαιον ἔχεις νὰ τοὺς τυραννήσῃς, ἀλλ' ἔνας ἀπὸ τοὺς δούλους σου εὕρηκε μέσα ἰσχυρότερα παρὰ τὰ ἰδικά

σου δίκαιον ἔχει καὶ αὐτὸς νὰ σὲ σφάξῃ καὶ νὰ ἀναγορευθῆ τύραννος ἀντὶ σοῦ. « Καταπατήσας τὰ ὑμέτερα γράμματα . . . . καὶ νόμους « τοὺς παρὰ φύσιν ἅπαντας, ἐπαναστάς ἀνεφάνη δεσπότης ὑμέτερος « ὁ δοῦλος, καὶ ἐνταῦθα ἐξέλαμψε τὸ τῆς φύσεως δίκαιον. » (Πλάτ. Γορ. σελ. 484.) Μὲ τοῦτο τῆς φύσεως τὸ δίκαιον ἀνέβησαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον πολλοὶ βασιλεῖς Ῥωμαῖοι, καὶ τέλος μὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δίκαιον τοὺς ἐξεκύλισαν ἄλλοι ἀπὸ τὸν θρόνον· τὸ δίκαιον τοῦτο μεταχειρίζεται καὶ ὁ πλούσιος, ὅσῳκς καταδυναστεύει τὸν ἀδύνατον καὶ πτωχόν, καὶ ὁ πτωχός, ὅσῳκς κλέπτει, ἢ φονεύει τὸν πλούσιον.

ΣΕΛΙΔΑ 10, στίχ. 11, διὰ τοῦ πολιτικοῦ συναλλάγματος.] Πολιτικὸν συναλλάγμα (centrato sociale) ὀνομάζει τὴν συμφωνίαν αὐτὴν καὶ συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας συγκατοικοῦν καὶ συμπολιτεύουσιν μετ' ἀλλήλων οἱ ἄνθρωποι ἔθην καὶ Πολιτικὸν συναλλάγμα ἐπέγραψεν ὁ περιφημὸς Ῥουσσὸς ἐν ἀπὸ τὰ συγγράμματά του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζει τὰ γενέθλια τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. (Ἰδ. ἀνωτέρ. σελ. 182.) — Στίχ. 12, Κάνεις λοιπὸν ἄρχων . . . . . τὰς ὁποίας οἱ νόμοι δὲν ἐδιώρισαν.] Διότι ὁ ἄρχων, ἤγουν ὁ δικαστής, δὲν εἶναι πλὴν ἀπλοῦς ὑπερέτης τοῦ νόμου, καὶ δὲν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξηγῆ, ὡς θέλει, ὅσα ὑπαγορεύει ὁ νόμος· καὶ ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ ταύτην φυλακὴν τοῦ νόμου κρέμεται τῆς πολιτείας ἡ σωτηρία, καθὼς ἀπὸ τὴν παράεσιν ἢ φθορᾶ τῆς « τοῦ δ' ἄρχοντα λεγομένου, νῦν ὑπερέτας τοῖς νόμοις ἐκάλασα, οὗτι καινοτομίας ὀνομάτων ἔνικα· ἀλλ' ἠγοῦμαι πάντως μάλα « λαὸν εἶναι παρὰ τοῦτο σωτηρίαν τῆ πόλει καὶ τούναντίον. Ἴν ἢ μὲν « γὰρ ἀρχόμενος ἢ καὶ ἄκυρος ὁ νόμος, φθορὰν ἔρω τῆ τοιαύτῃ ἐτοίμην « οὕταν· ἐν ἢ δὲ ἂν δεσπότης τῶν ἀρχόντων, οἱ δὲ ἄρχοντες δοῦλοι τοῦ « νόμου, σωτηρίαν, καὶ πάνθ' ὅσα θεοὶ πόλεσιν ἔδοσαν ἀγαθὰ γιγνώ- « μινε καθορᾶ » (Πλάτων Νόμ. δ', σελ. 715.) — Στίχ. 17, γίνεται προσθήκη κ. τ. λ.] Καὶ προσθήκη τῶσαν παρανομωτέρα καὶ τυραννικῆ, ὅσον ἐπιβάλλεται εἰς ἕνα μερικὸν πολίτην, τὸν κρινόμενον. Οἱ νόμοι, ἐπειδὴ εἶναι συνθήκη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ ἀποόλεπωσιν ὅλους τοὺς πολίτας χωρὶς τινὸς ἐξαιρέσεως. Ὅστις λοιπὸν νόμος ἀναφέρεται εἰς ἕνα μόνον πολίτην εἶναι ἀνεπίαι, καὶ ὄχι νόμος. Ὅθεν ἐνομοθέτησε καὶ τοῦτο ὁ Σόλων, « Μηδὲ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ ἐξεῖναι θεῖναι, εἴαν « μὴ τὸν αὐτὸν ἐφ' ἅπασιν Ἀθηναίοις. » (Δημοσθεν. Κατὰ Ἀριστοκράτ. σελ. 649.)

ΣΕΛΙΔΙ 11, στίχ. 9, χωρίς έκκλητον.] Ἐφρασις, ἢ ἔκκλητος (appello) λέγεται, κατὰ τοὺς Νομικοὺς, ἡ πρόκλησις, τὴν ὁποίαν δ κρινόμενος κάμνει, ζητῶν νὰ μεταφέρῃ τὴν κρίσιν του εἰς ἀνώτερον δικαστήριον, ὡσάκις νομίζει ὅτι ἠδικήθη ἀπὸ τὸ κατώτερον.

ΣΕΛΙΔΙ 12, στίχ. 6, παρὰ νὰ βόσκη ἀγέλην ἀνδραπόδων.] « Εὐ-
 « ποιήσεις σὺ τὰ μέγιστα τὴν πόλιν, εἰ μὴ τοὺς δρόφους ὑψώσεις,
 « ἀλλὰ τὰς ψυχὰς αὐξήσεις· ἄμεινον γὰρ ἐν μικροῖς οἰκίμασι μεγά-
 « λας οἰκεῖν ψυχὰς, ἢ ἐν μεγάλοις οἰκίαις ταπεινὰ φωλεύειν ἀνδρά-
 « ποδα. » (Ἐπίκτ. παρὰ Στοβ. σελ. 316.) — § IV, ΕΡΜΗΝΕΙΑ
 ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ. Εἰς ἕλον τοῦτο τὸ κεφάλαιον ὁ Βενκαρίας συμφωνεῖ
 μὲ τὸν Καρώνδαν καὶ τὸν Ζάλευκον ἀπὸ τοὺς παλαιούς, καὶ τὸν
 Μοντεσκιῶν ἀπὸ τοὺς νέους φιλοσόφους καὶ νομικοὺς περὶ τῆς ἀνά-
 γκης νὰ φυλάσσεται τοῦ νόμου τὸ γράμμα ἀπαρλλάκτως. Περὶ τοῦ
 Καρώνδου, Νομοθέτου τῶν Θουρίων, λέγει ὁ Σικελιώτης Διόδωρος
 (ιβ', 16) ὅτι « Προσέταξεν ἐκ παντὸς τρόπου παῖθεσθαι τῷ νόμῳ,
 « καὶ ἂν ᾗ πανταλῶς κακῶς γεγραμμένος κ. τ. λ. » Περὶ τοῦ Ζαλεύ-
 κου, νομοθέτου τῶν Λακρῶν, ἔχομεν μάρτυρα τὸν Στράβωνα (Γεω-
 γραφ. τόμ. α', σελ. 349), « Τῆς δὲ τῶν Λακρῶν νομοθεσίας μνησθεῖς
 « Ἐφραρος, ἦν Ζάλευκος συνέταξεν ἐκ τε τῶν Κρητικῶν νομίμων καὶ
 « Λακωνικῶν καὶ ἐκ τῶν Ἀρσπαγικῶν, φησὶν ἐν τοῖς πρώτοις καινί-
 « σαι τοῦτο τὸν Ζάλευκον, ὅτι τῶν πρότερον τὰς ζημίας τοῖς δικασταῖς
 « ἐπιτρέψάντων ὀρίζειν ἀφ' ἑκάστοις ἀδικήμασιν, ἐκείνος ἐν τοῖς νόμοις
 « διώρισεν ἡγούμενος τὰς μὲν γνώμας τῶν δικαστῶν εὐχὴ τὰς αὐτὰς
 « εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν, δεῖν δὲ τὰς αὐτὰς εἶναι. Ἐπαινεῖ δὲ καὶ τὸ
 « ἀπλοιστέρως περὶ τῶν αὐτῶν συμβουλαίων διατάξαι. » Κατὰ τὸν
 Μοντεσκιῶν, ἔταν αἱ κρίσεις δὲν γίνονται κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου,
 ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τοῦ κριτοῦ, οἱ πολῖται ζῶσιν εἰς τὴν πολιτικὴν
 κοινωνίαν χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τὰ πρὸς αὐτὴν συμφωνηθέντα χρέη, Les
 jugemens doivent être fixés à un tel point qu' ils ne soient jamais
 qu' un texte précis de la loi. S'ils étaient une opinion particu-
 lière du juge, on vivrait dans la société sans savoir précisément
 les engagements que l' on contracte. (Μοντεσκιῶν, Esprit des
 lois, XI, 6.) Καὶ ταύτην τὴν μέθοδον ἀκολουθοῦν τῆς Ἀγγλίας τὰ
 δικαστήρια, μέθοδον ἣτις στηρίζεται εἰς τὴν ἀπλὴν ταύτην θεωρίαν,
 ὅτι ὁ μὲν νομοθέτης, διορίζων τὰς καλῆσεις εἰς μέλλοντας, καὶ ἀπολύ-

θως άγνωστους . . . αυτόν πταίστας, δέν έχει κλήμειαν άφορμήν προσωποληψίας· όπότε έξαναγκίας ό δικαστής παρά τήν προσωποληψίαν κινδυνεύει άκόμη από κακώς νοουμένην φιλανθρωπίαν νά μετριάσθῃ, ή από κακώς νοουμένην δυσκαιοσύνην νά σφοδρόνη τήν από τόν νομοθέτην διωρισμένην κόλασιν. Άλλοι έμεις νομικοί φιλόσοφοι έκριναν άλλως περί τούτου. Από τούς παλαιούς ό Πλάτων, εις μέν τήν δημοκρατίαν (πολιτείας είδες τή άπειραν δέν τόν ήρεσκεν δλότατα), συγχωρεί μέν εις τούς δικαστάς νά παραδιδίνωσι τό γράμμα του νόμου, εις έσον όμως δυνατόν όλίγα τινά· εις δέ πόλιν εννεουμένην τούς αφήνει έλευθεριότερους· « Τοίς ούν δή τοιούτοις δικαστηρίοις . . . ότι περί σμικρότατα έπιτρέπτον αύτοις τάττειν τάς ζημίας, τά δέ πλείστα αυτόν νομοθετείν « διαρρήδην, αν τις άρα τοιαύτη πολιτεία νομοθετῆ ποτε. έν η δ' αν « πάλει δικαστήρια όρθώς καθεστώτα ή . . . ενταυθα όρθόν, και έχον εν « και καλώς τά πολλά έπιτρέπειν κρίναι τοίς τοιούτοις δικασταίς « κ. τ. λ. » (Πλάτ. Νόμ. θ', σελ. 876.) Ακριβέστερον ό Αριστοτέλης (Ήτορικ. Α, ά, § 7·8) λέγει, ότι τά συγχωρούμενα εις τήν κρίσιν του δικαστου πρέπει νά ήνωσι έσον δυνατόν όλίγα· « Αλλάιστα μέν ούν προσ- « ήκει τούς όρθώς κειμένους νόμους, έσα ενδέχεται, πάντα διορίζειν « αυτούς και ότι έλάχιστα καταλείπειν έπί τοίς κρίνουσι κ. τ. λ. » Τα αυτά σχεδόν, έχει μέ τήν αυτην σαφήνεια, λέγει και εις τά Πολιτικά του. (σελ. 88, 94- 103 έμ. εκδ.) Αλλ' έδω πρέπει νά εξετάσωμεν τρία τινά. Αν δέν ιδιωρίσθῃ ποινή από τόν νόμον, διότι δέν έπροδλέγθῃ τό άμάρτημα· δεύτερον, αν έδιωρίσθῃ άσαφώς και τρίτον, τό μέτρον τῆς διωρισμένης ποινῆς. Περί τών δύο πρώτων δεν είναι άμφισβησία, ότι ό δικαστής (αν δέν ήνωσι Τούρκος) δέν έχει ουδεμίαν έξουσίαν, αυτε νόμον αυτος νά έρίσῃ, εϋτε τόν ίωρισμένον νά εξηγήσῃ, εις τάς κοινο- βουλευτικας μάάλιστα πολιτείας (Gouvernement representatif), όπου έχει τήν εύκολίαν νά έρωτήσῃ τό κατ' έτος συναθροζόμενον Νομοθετικόν πυνέδριον (corps législatif). Τόσον μέτρον συγχωρείται, νά φυλάσση τόν έγκαλειόμενον (αν ή φυγή του προξενῆ βλάβην), εως νά λάβῃ τήν άπό- κρισιν του συνεδριου. (Ίδε BENTHAM, Draught of a cod. for the organizat. of the judicial establishm chap. I, tit. 1, p. 16-22.) Περί δέ του τρίτου, αυτοι οι νόμοι οι διορίζοντες τήν ποινήν καθολικώς, διορίζουσι και τά δύο τας άκρα, τό μέγιστον (maximum) και τό έλάχιστον (minimum), και αφήνουσι τό μεταξύ τών δύο άκρων εις τήν έξουσίαν του δικασ-

στοῦ. Παραδείγματος χάριν, εἴαν ὁ νόμος διορίσῃ ἑκατὸν τὸ μέγιστον, καὶ τριάκοντα τὸ ἐλάχιστον ῥαβδιζμῶν, ἑκατὸν ἡμερῶν ἢ τριάκοντα φυλακῆν, ἑκατὸν ἢ τριάκοντα λιτρῶν ἀργυρίου ζηνίαν, διὰ τὸ δεῖνα ἢ δεῖνα ἀδίκημα, ὁ δικαστὴς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ διορίσῃ τοὺς μεταξὺ ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ τριακαστοῦ εἰς τὴν ἑκατοστόν, ἀπιθέτων εἰς τὸ γένος, τὴν ἡλικίαν, τὴν σωματικὴν κράσιν, τὴν ἀνατροφὴν, τὸ ἐπάγγελμα, τὴν περιουσίαν, καὶ τὰς λοιπὰς περιστάσεις τοῦ ἐνόμου. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικ. σελ. 101), ὅταν λέγῃ, « Ἐὐ καλοῦ παιδεύ- » σας ὁ νόμος, ἐφίστηαι τὰ λοιπὰ τῆ δικαιοσύτῃ γνώμῃ κρίνειν καὶ » διοικεῖν τοὺς ἀρχοντας. » Καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιῶν μεταχειρίζεται (σελ. 98) τῆς ἱατρικῆς παράδειγμα δείχνει, ὅτι ἐκατάλαβα τὴν ἐπίστασιν ἔχει πρὸς αὐτὴν ἀναλογίαν ἢ δικαστικὴν. Ἦς ἤθελε δικαίως λογισθῆν καλὸς ἱατρός, ὅστις ἱατρῶσι κατὰ μόνους τοὺς ἀφορισμοὺς τῆς τέχνης, χωρὶς νὰ ἐρευγήσῃ τὸ γένος, τὴν ἡλικίαν, τὴν κράσιν καὶ τὰς ἄλλας περι- στάσεις τοῦ ἀρρώστου, παρόμοια ἀμαθέστατος λογίζεται καὶ ὁ δικασ- τὴς, εἴαν ἐπιθέλλῃ τὸ αὐτὸ πρὸς τῆς ποινῆς εἰς ὅλους χωρὶς διάκρισιν τοὺς παραβαίνοντας τὸν νόμον. Ὅστις ἐπιθυμεῖ πλείονα περὶ τούτου, ἄς ἐξετάσῃ τὸν Βυβλιαμακι, Princip. du droit de la nature et des gens, tom. IV, pag. 338 394, édit 1821, καὶ ἐξαιρέτως τὸν Βεντνιαν, Trait. de législat. civil. et pénal. tom. I, chap. IX, pag. 63-78 ; tom. II, pag. 105, καὶ Τυμόν. des peín. et des récompens. tom. I, chap. XI, pag 29. — Στίχ. 12, Οἱ νόμοι δὲν ἐδέθησαν . . . ἀπὸ τοὺς προγόνους ἡμῶν ὡς πατρικὴ παράδοσις.] Βέβαιον, οἱ πολῖται δὲν ὑποτάσσονται εἰς τοὺς θεμένους ἀπὸ τοὺς προγόνους νό- μους, διότι εἶναι τῶν προγόνων νόμοι, ἀλλὰ διότι συμφέρουν καὶ εἰς αὐτοὺς, καθὼς ἐσύμφεραι εἰς ἐκείνους. Ἐάν διὰ τὴν πρόσδον τοῦ πο- λιτισμοῦ, ἢ περιστάσεις τινὰς ἄλλας, ὁ τότε ἐφέλιμος νόμος φέρῃ σήμερον βλάβην, ἢ τίς ἔχει νὰ δυσχυρισθῇ, ὅτι τοιοῦτον νόμον δὲν ἔχουν δίκαιον νὰ τὸν καταργήσωσι, ἢ τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι οἱ ἀπόγονοι δὲν ἔχουν τὸ αὐτὸ τῆς νομοθεσίας δίκαιον, τὸ ὅποιον εἶχαν οἱ πρόγονοί των; Ἐάν τὰ εἴδη τῶν ἐθνῶν, τὰ ὅποια δὲν εἶναι πλὴν ἀγραφῆ νόμοι, μεταβάλλωνται ἀπὸ γενεᾶν εἰς γενεᾶν, συγχωρεῖται καὶ εἰς τοὺς γρα- πτοὺς νόμους νὰ μεταγράφωνται καὶ νὰ μεταβάλλωνται, κατὰ τὴν θέλησιν τῆς ζωσῆς γενεᾶς, εἴαν μόνον ἢ θέλησις ἦναι κοινὴ ἀπόφασις τῶν πολιτῶν, καὶ ἔχι ὀλίγων τινῶν, ἢ καὶ εἰὸς μόνου, δεσποτικὴ διαταγῆ.

ΣΕΛΙΔΙ 13, στίχ. 12, ὁ Ἰγερμῶν, ἦγουν ὁ φύλαξ τῆς παρακαταθήκης.] « Ἀνὴρ ἀγαθός, ἔθνεός τευ, ἢ πόλις ἀρχὴν εὐληφίως . . . εἴκειν » ἀνδρὶ παρακαταθήκην εὐληφότε μεγάλην χρημάτων κ. τ. λ. » Εὐσέβ. παρὰ Στρεβ. σελ. 309. Ἴδε καὶ ἀνωτέρω τὸν Βακκαρίον, σελ. 8.

ΣΕΛΙΔΙ 15, στίχ. 12, διότι ἐξετάσθη, ὅχι ἡ σταθερὰ καὶ ἀσάλευτος τοῦ νόμου φωνὴ κ. τ. λ.] Ὁ νόμος εἶναι εἷς, ἡ φωνὴ τοῦ πάντοτε μία. ἔτι ἐλεγ' ἐχθές τὸ αὐτὸ λέγει καὶ σήμερον, διότι οὐτ' ἔρεξεν, οὐτ' ἐπιθυμίαν, οὐτε πάθος ἄλλως ἔχει αὐτός εἶναι φωνὴ θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι φωνὴ ἄλλου τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐνεμολετήθη. Ὅθεν ἡ εἰς τὸν νόμον ὑποταγὴ εἶναι ὑποταγὴ εἰς τὸν θεόν. Ἀλλ' ἡ φωνὴ τῶν δικαστῶν, ὅταν ἀφίνοντες τὸ γράμμα τοῦ νόμου, ζητῶσι νὰ ἀνακαλύψωσι τὸ πνεῦμα διὰ τῆς ἐξηγήσεως, εἶναι φωνὴ μερικῶν ἀνθρώπων, εἰ ὅποιοι ἐξηγοῦν τὸν νόμον ἄλλως κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ πολλάκις ὁ αὐτὸς δικαστῆς σήμερον εὐτως καὶ αὔριον ἄλλῶς, διὰ πάθος ἢ ἀγνοίαν. Ὅθεν νὰ ὑποκείται τις εἰς τοὺς δικαστὰς εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ὑπόκειται εἰς ἀνθρώπους, καὶ κλημίαν φορὰν εἰς θηρία. « Κρεῖττον δὲ ἢ μὴ πρόσασσι » τὸ παθητικὸν ἄλλως, ἢ ἢ συμφυῖς. Ἰὼ μὲν οὖν νόμος τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, ψυχὴν δ' ἀνθρωπίνην ἀνάγκη τοῦτ' ἔχει πᾶσαν . . . . Ὅ μὲν οὖν τὸν νόμον κελύων ἄρχειν, δοκεῖ κελύειν ἄρχειν τὸν θεόν· ὁ δ' ἀνθρώπον κελύων, προστίθει καὶ θηρίον· ἢ τὲ γὰρ ἐπιθυμία τειυτον, καὶ ὁ θυλὸς ἄρχοντας διατρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἀνδρας· « δειπὲρ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος ἐστί. » (Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 98 καὶ 101.)

ΣΕΛΙΔΙ 16, στίχ. 10, ἡ σκληρότης εἶναι ἀνάλογος μὲ τὰ ἐμπόδια, καὶ ὅχι μὲ τὴν δύναμιν τῆς τυραννίας. Ἰγουν ὁ τύραννος γίνεται τόσον σκληρότερος, ὅσον ἀπαντᾷ πλείονα ἐμπόδια τῆς τυραννίας του· ἀλλ' εἰ μικροὶ καὶ ἀδύνατοι τύραννοι ἀπαντῶσι πλείονα παρὰ τοὺς μεγάλους καὶ δυνατωτέρους τυράννους· ἄρα εἰ μικροὶ τύραννοι εἶναι σκληρότεροι παρὰ τοὺς μεγάλους. Εὐκόλως καταλαμβάνει τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἔστις ἐξήσει, ἢ ζῆ εἰς τυραννικὴν κυβέρνησιν. Ἐκεῖ εἰ πολῖται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οἱ δεῦλοι, δὲν τυραννεύεται τόσον ἀπὸ τὸν καλλήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀρχιτύραννον (ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοὺς χωρίζει μέγα διάστημα), ὅσον ἀπὸ τοὺς ἀναριθμήτους μικροὺς τυραννίσκους, τοὺς ὁποῖους ἀναγκάζονται καθ' ἡμέραν καὶ μὴ θέλοντες νὰ βλέπωσι καὶ νὰ κλητεύωσιν, Ἐκεῖ τοῦ τυράννου ὁ ἑπαρχος, ὁ κριτής, εἰ κατὰ πόλεις ἢ γῶρας κυβερ-

νήται, τῶν κυβερνητῶν αὐτοὶ εἰ πλέον εὐτιδανεῖ δοῦλοι, καὶ τῶν δούλων οἱ εὐτιδανώτεροι φίλοι, γίνονται τόσοι ὑπάνθρωποι τύραννοι. Ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ εἰ ἰδιῶται, ἤγουν ἔσσι οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως μέρος μετέχουσιν, μιμούμενοι τῶν τυράννων τὰ ἥθη, καταδυναστεύουσιν ἀλλήλους, ὡς ἤθελεν ἡ τύχη, ἢ ἡ περίστασις τὸ καλέσειν· καὶ τούτων ἡ τυραννία εἶναι ἐξανάγκησ σκληροτέρα παρὰ τὴν τυραννίαν τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τυράννου. Οὗτος, καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, πράττει ὅ,τι θέλει· ἀλλ' ἐξεύρει, ὅτι τὸ θέλημά του εἶναι νόμος, εἰς τὸν ὅποιον κανεῖς δὲν τολμᾷ νὰ ἀντισταθῇ· ἔθεν αἱ πράξεις του ἔχουσιν μόνην τὴν φυσικὴν αὐτῶν σκληρότητα. Ἐξεναντίας εἰ μικροὶ τύραννοι, ἄντες ὅλοι τῆς αὐτῆς, ἢ ὀλίγον διαφόρου τύχης καὶ καταστάσεως, ἀπαντῶν ἐμπόδια πολλὰ ἐκ μέρους τῶν τυραννουμένων, τῶν ὁποίων φοβεῦνται περιπλέον καὶ τὴν ἐκδίκησιν· ἔθεν τοῦς ἐρεθίζει πλείωτερον ἢ ἀντιστάσεις, καὶ τοῦς κάμνει ἀσυγκρίτως σκληρότερος τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀσφαλείας ἢ πρόνοια.

ΣΒΛΙΑΙ 19, στίχ. 1, δὲν εἶναι μικρότερον κακὸν καὶ ἢ ἀσάφεια τῶν νόμων.] Ἀσαφής καὶ σκοτεινὸς εἶναι ὁ νόμος, ἐσάκις τὸ νόμῳ του δὲν εἶναι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ, ἤγουν ἐσάκις δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διαφόρως. « Δεῖν τὸν ὀρθῶς ἔχοντα νόμον, καὶ συνοίσειν μέλλοντα τῷ πλῆθει, πρῶτον μὲν ἀπλῶς καὶ πᾶσιν ἐμοίως γνωρίμως γεγραφήναι, καὶ μὴ τῶν μὲν εἶναι ταυτί περὶ αὐτοῦ γνωρίζειν, τῶν δὲ ταυτί. » (Δημοσθέν. κατὰ Τιμοκρ. σελ. 722.) Λέγει καὶ ὁ Πλάτων « Τῷ δὲ νομοθέτῃ ταῦτο « οὐκ ἔστι ποιεῖν ἐν τῷ νόμῳ, δύο περὶ ἐνός, ἀλλὰ ἓνα περὶ ἐνός αἰεὶ δεῖ « λόγον ἀποφασίσθαι » (Νομ. δ', σελ. 719) καὶ συμφωνίζει τὸν λόγον μὲ παράδειγμα προσφυστάτου. Ἐὰν ὁ νομοθέτης, μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τὰς ἀσώτους δαπάνας, θέσῃ νόμον, ἔτι κανεῖς ἀπ' αὐτοὺς μὴν ἔχη τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐξεδεύῃ πλείωτερα ἀπὸ τῶσα τὸν ἀριθμὸν ἀργυρῶν, ἢ χρυσῶν νομίσματα, εἰς τὴν ταφήν τοῦ συγγενοῦς ἢ φίλου του, ὁ νόμος εἶναι σαφέστατος, ἐπειδὴ δὲν ἐπιδέχεται δύο νοήματα. Ἀλλ' ἐὰν προστάσῃ νὰ ἦναι μετρία τῆς ταφῆς ἢ δαπάνης, ἀσαφέστερον ἄλλο τί παρὰ τὰ λόγια τοῦ νόμου τούτου δὲν δύναται νὰ ἐπινακθῇ· διότι ἡ ἔννοια τοῦ μετρίου εἶναι σχετικὴ ἔννοια τοῦ μέσου μετὰ τὴν ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως, καὶ τὸ μέσον τοῦτο νὰ διορισθῇ δὲν ἐμπορεῖ, ἐὰν πρῶτον δὲν ἐξηγηθῇ τί πράγμα εἶναι ἢ ὑπερβολή, τί ἢ ἐλλείψις, ἔννοια καὶ αὐταί, τῶν ὁποίων ὁ διορισμὸς κρέμεται

ἀπὸ τὴν γνώσιν τῆς περιουσίας τοῦ ἐξοδεύοντος· ἢ αὐτὴ δαπάνη, ὑπερβολικὴ εἰς τὸν πένικτον πολίτην, γίνεται μετρία, ἢ καὶ παντάπασιν ἐλλειπεστάτη εἰς τὸν πλούσιον· ἢ αὐτὴ δαπάνη, ἐξεταζομένη ἀπὸ δύο δικαστᾶς, ἀεικτον, καὶ φυλάργυρον, θέλει κριθῆν ἐλλειπῆς ἀπὸ τὸν πρῶτον, καὶ ὑπερβολικὴ ἀπὸ τοῦ δευτέρου. Τοιοῦτοι ἀσμφεῖς νόμοι, οὐδὲ νόμοι νὰ ὀνομάζωνται εἶναι ἄξιοι. « Σοὶ δὲ οὐχ οὕτω ῥητέον, ὡς νῦν « εἶπες, μέτριον εἰπὼν, ἀλλὰ τί τὸ μέτριον καὶ ὁπόσον ῥητέον· ἢ τὸν « τοιοῦτον λόγον μήπω σοὶ διανοεῖ γίγνεσθαι νόμον. » (Πλάτ. Αὐτοῦ) — Στίχ. 5, Π. ξένη γλῶσσα, περιορίζουσα εἰς ὀλίγους, κ. τ. λ.] Ὅχι μόνον πρέπει νὰ γράφονται εἰ νόμοι εἰς τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν λαλεῖ καὶ καταλαμβάνει τὸ ἔθνος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἦναι πάντοτε ἐμπροσθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πολιτῶν, διὰ νὰ μὴ τοὺς λησιμονῶσι ποτέ. Ὅθεν συμπραίνεται, ἔτι πρέπει νὰ ἦναι καὶ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν. Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ νόμοι ἐγράφοντο εἰς σανίδια, καὶ ἐκρεμάζοντο εἰς τοὺς τοίχους καὶ πρὶν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκυροῦντο ἀπὸ τῶν πλειοτέρων τὰς ψήφους, καὶ ἐλάμβαναν ἀλκῦτως ἰσχὺν νόμου· τὸ πρῶτον, διὰ νὰ τοὺς ἐξετάζῃ καθεὶς ἀπὸ τοὺς πολίτας, ἀν' ἐσύμφερων εἰς τὴν πολιτείαν, τὸ δεύτερον, διὰ νὰ τοὺς βλέπῃ καθημέραν καὶ νὰ τοὺς φυλάσῃ « Οἱ δὲ ἡρημένοι νομοῦ « θέται ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀναγραφόντων ἐν σανίσι, καὶ ἐκτιθέντων πρὸς « τοὺς ἐπωνύμους, σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ. . . Τοὺς δὲ κυρουμένους τῶν « νόμων ἀναγράφειν εἰς τὸν τοῖχον, ἵνα περ πρότερον ἀνεγράφησαν σκο- « παῖν τῷ βουλομένῳ. » (Λυδρικήδ. Περὶ τῶν μυστηρ. πελ. 40.) Ἀλλ' ὅταν εἰ νόμοι πολυπλασιάζωνται τόσον, ὥστε μήτε τοῖχοι, μήτε βιβλία, μήτε τῶν πολιτῶν ἡ μνήμη νὰ τοὺς χωρῶσιν, ἔταν τὸ ἔθνος τοὺς λαμβάνῃ ἀπὸ ἡγεμόνα ξένου, εἰς γλῶσσαν ξένην, ὅταν καὶ αὐτὰ τὰ καθημέραν θελήματα τοῦ ἡγεμόνος χρεωστῇ νὰ σέβεται ὡς νόμους, ὅταν ἀναγκάζεται νὰ προστρέχῃ εἰς ἐξηγητὰς νόμων, καὶ νὰ ἐξετάζῃ μεταξὺ διαφόρων ἐξηγήσεων τίς εἶναι ἡ ἀληθεστέρα, τότε πλέον τὸ ἔθνος δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀνθρώπων κοινωνία, ἀλλὰ δυστυχῶν τετραπόδων ἀγέλη, βροσκομένη ἀπὸ λύκου. Παράδειγμα ἔλων τῶν βαρβάρων ἔθνων εἰ νόμοι. — Στίχ. 21, χωρὶς τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. οὐδεμία, κ. τ. λ.] Πρὶν εὐρεθῆ ἡ τέχνη τοῦ γράφειν, αἱ πολιτικαὶ κοινωνίαι ἐμεταχειρίζοντο τὴν ἰσθμὴν ὡς μόνον μέσον νὰ φυλάσσωσι τὴν μνήμην τῶν νόμων. Οἱ νόμοι ἐμελεθοῦντο ὡς ἄσματα· καὶ ἐκ τούτου ἔπειτα ὑπεκράτητε νὰ ὀνομάζωνται νόμοι καὶ αὐταὶ τῆς Μικρασιατικῆς

οί διάφοροι ἤχοι. « Ἐὰν οἱ νόμοι καλοῦνται εὖς ἄδουσι; ἢ ἔτι πρὶν
 « ἐπίστασθαι γράμματα, ἤδον τοὺς νόμους, ἔπως μὴ ἐπιλάθωνται. »
 (Ἀριστοτέλ. Προβλητ. ιθ', 28.) Ἡ ἀνάγκη ἐγέννησε τὸ ἀσθενές τοῦτο
 μέσον, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ γενήσῃ ἰκανώτερον ἄλλο εἰς ἀκείνους τοὺς
 καιροὺς, τοὺς ὁποίους δικαίως ἤθελέ τις ὀνομάσειν, καιροὺς τῆς ὑπε-
 ριότητος τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἀλλ' ἀφοῦ εὕριθη ἡ τέχνη
 τοῦ γράφειν, ἔγινε καὶ ἡ νομοθεσία τακτικωτέρα, καὶ τῶν δικαστηρίων
 αἱ κρίσεις δικαιοτέροι (Εὐριπίδ. Ἰκέτ. 432).

Γεγραμμένων δὲ τῶν νόμων, ὁ, τ' ἀσθενές,
 Ὁ πλούσιός τε τὴν δίκην ἴσῃν ἔχει.

Καὶ τόσον ἐπληροφορήθησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ μόνον ἰκα-
 νὸν μέσον τῆς φυλακῆς τῶν νόμων, ὥστε οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἀπηγό-
 ρησαν ῥητῶς εἰς τοὺς Δικαστὰς νὰ μὴ κρίνωσι κἀνείνα πολίτην μὲ νόμον
 ἀγράφον· « Ἀγράφῳ νόμῳ τὰς ἀρχὰς μὴ γρησθῆαι μηδὲ περὶ ἐνό; »
 (Λυδοκίδ. Περὶ τῶν μυστηρ. σελ. 42.) Ἰξήγεοντο δὲ αἱ ἀγράφοι νόμοι
 οὗτοι, ἀπὸ τοῦς Εὐμολπίδας, ὡς λέγει ὁ ῥήτωρ Λυσίας (κατὰ Λυδοκίδ.
 ἀσσεβ. σελ. 204).

ΣΕΛΙΔΙ 20, στίχ. 18, πῶς ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς τρυφῆς καὶ τῆς
 πολυτελείας, κ. τ. λ.] Τρυφὴν εἶδῶ ὁ Συγγραφεὺς δὲν νοεῖ τὴν σπατά-
 λην καὶ ἀσωτείαν, ὡς φαίνεται ἀπ' ἕσασ. πλατύτερον περὶ αὐτῆς λέγει
 κατωτέρω (σελ. 160 καὶ 161). Ὅταν τὸ ἔθνος φθάσῃ νὰ θυσιολῇ εἰς
 τοικύτην σπατάλην, ἢ ἔχασιν, ἢ δὲν ἀργεῖ νὰ χάσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.
 Ὁ σπάταλος καὶ τρυφιλὴς, ἀφοῦ δαπανῆσῃ τὰ ἰδικά του, ἐπινεῖ τρό-
 πους νὰ δαπανᾷ τὰ ἀλλότρια· ψεύδεται, ἀπατᾷ, κολακεύει, προδίδει
 γυναῖκα, τέκνα, συγγενεῖς, φίλους, καὶ τελευταῖον πωλεῖ τὸ πρόσωπόν
 του, διὰ νὰ γεμίῃ καθημέραν ὡς χοῖρος, τὴν κοιλίαν του. Τῶν ἡδονῶν
 ἢ κατὰχρησις ἀπώλεσε τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Ῥω-
 μαίους, καὶ θέλει πάντοτε ἀπολέσειν ὅλα τὰ ἔθνη ὄσων ἢ πολυτέλεια
 ὑπερβαίνει τὰς προσόδους καὶ τὰ μέσκα, διὰ τῶν ὁποίων γίνονται αἱ
 πρόσοδοι. Ἐπὶ πῶς θέλεις νὰ ὑπερμαχήσῃ περὶ πατρίδος καὶ συγγενῶν ὁ
 ἄσωτος, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἔμεινε σημεῖον ἀνθρωπότητος παρὰ τὸ
 σχῆμα καὶ τὴν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου; ὅστις ἄλλαν πατρίδα δὲν ἔχει
 παρὰ τὴν τράπεζαν; φίλους καὶ συγγενεῖς ἄλλους δὲν γνωρίζει παρὰ
 τοὺς κοινωνοὺς καὶ συντρόφους τῆς ἀσωτίας του; Παρὶ τούτης τῆς τρυ-

φῆς ἔλεγεν ὁ Πλάτων (Ἐπιστολ. ζ'): « Πόλις τε εὐδαίμια ἂν ἡγεμῆσαι » κατὰ νόμους αὐδ' οὐστιναςοῦν, ἀνδρῶν οἰομένων ἀναλίσκεν μὲν δεῖν » πάντα εἰς ὑπερβολάς, ἀργῶν δὲ εἰς ἅπαντα ἡγευμένων αὐτῶν δεῖν γί-
 « γνεσθαι, πλὴν εἰς εὐνοχίας καὶ πότους καὶ ἀφροδισίων σπουδὰς δια-
 « πονουμένων. Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι ταύτας τὰς πόλεις εἰς τυραννίδας τε
 « καὶ ὀλιγαρχίας καὶ δημοκρατίας μεταβαλλούσας μηδέποτε λήγειν »
 « δικαίου δὲ καὶ ἰσοσύλου πολιτείας τοὺς ἐν αὐταῖς δυναστεύοντας
 « μηδ' ὄνομα ὀκούμεντας ἀνέχεσθαι. » Τρυφήν καὶ πολυτέλειαν νοεῖ ὁ
 Βεκκαρίας τὴν ἀπέλαυσιν ὧν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, ἔσα ἢ φύσις γερη-
 γαῖ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἔσα ἢ πολιτικὴ κοινωνία, ἢ ἐμπορία καὶ αἱ
 τέχναι φθάσασαι εἰς τὴν τελειότητα προξενεῦν εἰς αὐτούς. Ἴδαν εἰ πλούσιαι
 δὲν ἦσαν πολυτελεῖς, αἱ θαυμαστικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφι-
 κῆς, τῆς ἀνδριαντοποιητικῆς, τῆς μουσικῆς, καὶ τῆς ὑφαντικῆς τέχναι,
 ἢ δὲν ἤθελαν γεννηθῆν, ἢ πολὺν καιρὸν δὲν ἤθεσαν διαρμύνειν. Καὶ
 ἔρωσ αἱ τέχναι εἶναι σημεῖα καὶ μῆσα τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου
 πνεύματος, ἀπέδειξίς τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἡμερότητος τοῦ ζώου,
 τὸ ὅποιον ὀνομάζομεν ἀνθρώπων. « Ἔστι δὲ τοῦτο τὸ περὶ τὰς τέχνας,
 « ὧν ἄνευ πόλιν ἀδύνατον εἰκεῖσθαι· τούτων δὲ τῶν τεχνῶν, τὰς μὲν
 « ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν δεῖ, τὰς δὲ εἰς τρυφήν, ἢ τὸ καλῶς ζῆν. » (Ἀρι-
 στοτέλ. Πολιτικ. σελ. 113.) Ἴδαν τὰ ἄγρια, ἢ βάρβαρα, ἢ ὀλιγοπληθῆ
 καὶ πτωχὰ ἔθνη δὲν ἀπολαύωσι τὰ ἀληθινὰ ταῦτα δῶρα τοῦ θεοῦ, διότι
 δὲν ἔχουσιν τοὺς τεχνίτας αὐτῶν, ἂν ὁ κυνικῶς ζῶν τὰ στερῆται ἐκου-
 σίως, καταδικάζεται εἰς ἀναίσθητον ἀμέλειαν εὐσηχημεσύνης καὶ καθαρ-
 ριότητος, καὶ θέλη νὰ μείνῃ ἄνθρωπος ἀτελής, διὰ, δὲν ἐξεύρω, ποίαν
 ἄλλην φανταζομένην τελειότητα, ἢ στέργουσι αὕτη εἶναι τῆς ἀνάγκης,
 ἢ τῆς θεοβλαβείας τοῦ ἀπετέλεσμι. « Τὰ τῶν τεχνῶν ἔργα, δῶρα τῶν
 « θεῶν ἐστί. Τὸ δὲ πάντων τούτων ζῆν ἀπιστεργημένον, ἄθλιον μὲν,
 εἰ καὶ ὑπ' ἄλλου κινῆς ἀπεστέρητο, καθάπερ εἰ ἐν τοῖς δεσποτηρίοις,
 « πολὺ δὲ ἀθλιώτερον, εἴ τις αὐτὸς ἐκυτὸν ἀποστεροῖν πάντων τῶν
 « καλῶν, μανία τε ἤδη τοῦτό γε σαφές. » (Λευκιαν. Κυνικ. τόμ. 9,
 σελ. 201.) Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς καὶ φωτισμένος ἄνθρωπος, ὅταν ᾔναι μάλ-
 λιστα μέλος ἰσχυρᾶς καὶ πλουσίας πολιτικῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ
 δαπανᾷ ἀναλόγως μὲ τὴν περιουσίαν του, νὰ ἔχῃ καὶ στολήν καὶ κατ-
 οικήαν καὶ τράπεζαν καθάρειον, νὰ συντρέχῃ μὲ μέρος τῶν ὑπαρχάντων
 τοῦ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, εἰς βελθείαν τῶν

φιλοπόνηων ἀνδρῶν, καὶ ἔχει τῶν ὀκνηρῶν καὶ ἀνωφελῶν τῆς πολιτείας μελῶν, εἰς ὀλίγα λόγια, πρέπει νὰ ἀπολαύῃ χωρὶς κόρον καὶ κατὰ χρο- σιν τὰς τιμίας ἐκείνας ἡδονάς, ὅσαι, αὐξάνουσαι τὴν εὐδαιμονίαν του, αὐξάνουν ἐν ταυτῷ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τρέφει καὶ διεγείρει τὴν φιλοπονίαν. Οἱ πρόγονοί μας ἐκατοί- κουν εἰς κλύβας, καὶ ἐμέτρουν τὸν χρόνον μὲ τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου. Ἡμεῖς κατοικοῦμεν οἰκίας οἰκδομημένας ἀπὸ τεχνικοῦς οἰκοδόμους, καὶ κρατοῦμεν καὶ χρυσὰ ὠρολόγια· καὶ ὅμως εἶναι καὶ ταῦτα τρυφή, τὴν ὁποίαν ἐγέννησεν ἡ προκοπὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἢ οὐξήσεις. Ἡ ποῖον ἔθνος λογίζεται σοφώτερον, ἢ ἐπαινεῖται δικαιότερον; τὸ ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον, κατασκευάζονται τὰ ὠρολόγια, ἢ τὸ ἔθνος, τὸ ἐπειῖον, δι' ἀμαθίαν καὶ τυφλότητα, ἀναγκά- ζεται νὰ τὰ ἀγροῦν ἀπὸ ξένα ἔθνη; Τῆς τρυφῆς τῆς τοιαύτης εἶναι μίση λέξις, καθὼς ἡ φιλοτιμία, ἡ φιλαυτία καὶ τὰ παρόμοια· καὶ ἐπειδὴ ἔλα τὰ μίση εὐκαλῶς ἐκκλίνουσι εἰς τὴν ὑπερβολὴν, ἔτι τι δὲν προσέχη, διὰ τοῦτο μετέπεσεν ἡ σημασία του, ἕως νὰ γένη συνώνυ- μον τῆς ἀσωτίας, καθὼς καὶ τὸ παράγωγον του Τρυφερός τοῦ ἄσω- τος. Ὅτι ὅμως καθ' αὐτὸ ἡ τρυφή δὲν εἶναι κακοσήμενον, φαίνεται ἀπὸ ἄλλο παράγωγον τὸ Τρυφερός, τὸ ὁποῖον εἰς ἡμᾶς σήμ- ἄλλο δὲν σημαίνει παρὰ τὸ μαλακός, ἀπαλός. Εἶναι λοιπὸν ἡ τρ- μαλακότης τισούτη, ὁποῖαν πρέπει νὰ ἔχωσι τὰ πολιτισμένα ἔθνη· ἢ παραβαλλόμενα πρὸς τὴν φυσικὴν σκληρότητα τῶν ἀγρίων. Τοιαύτην ἀμφιβολογίαν ἔπαυσε καὶ τὸ Γαλλικὸν ὄνομα τῆς τρυφῆς· καὶ διὰ τὴν ἀμφιβολογίαν ἀπ' ἄλλους ἐπαινήθη, καὶ ἀπ' ἄλλους, ὡς κακὸν ἐλέ- θριον, ἐκατηγορήθη ἡ τρυφή (le luxe). Δὲν εἶναι ἀμφιβολία ἔτι ἡ τρυφή, ὅταν ὑπερβάλλῃ τὰ ἔρια, γίνεται ἀληθινὴ ἠθικὴ νόσος, ἣτις φθεί- ρει καὶ ἰδιώτας καὶ ἔθνη ὀλόκληρα. Ἴδε περὶ τῆς τρυφῆς τὸν ΒΥΝΤΙΑΜ, Troit. de législat. civil. et pénal. tom. II, pag. 16, καὶ ἐξαιρέτως τὸν DESRUTTE-ΤΗΛΕΥ, Commentairesur l'Esprit des lois de Montesquieu pag. 79-90.

ΣΕΛΙΑΙ 21, στίχ. 5, ἔσαπταν εἰς τὸ κῆμα τὰς χεῖρας.] Νεεὶ ὁ συγ- γραφεὺς τοῦς δυστυχεῖς ἐκαίνους χρόνους, ὅποτε ὁ Κληῖρος τῆς Ρώμης καταφρονήσας τὴν πραότητα τοῦ λέγοντος, « Ἡ βασιλεῖα ἡ ἐμὴ οὐκ « ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, » μετεσχηματίσθη εἰς στρατεύμα κασμι- κόν, ὑποκᾶτω εἰς τὴν σημαίαν τοῦ Ἄρεος. Τότε Πάππαι, Καρδινάλιοι,